

אהרן כידן / תמיד אנחנו - מה?

זוהי הדרך שיבור לעצמו איש ההתנדבות שנשאר במקרה בחיים והוא מוכיח רח לסגל עצמו למסגרת הביורוקרטית החדשה. נתן שחם מציג פתרונות שונים לבניה, או שהוא מרמו עליהם, ומגיע בכל מקרה לפרישה מהמערכת: אבי נהרג. יש בכך הכרה בה בשלונה של כל תיאוריה הלקויה בחוסר שלמות פנימית. רם יכנס לחדר-משפחה קיבוצי עם סמדר שלו, במשך כמה שנים ודאי יסתפק באי סוף מחדש של צמחית הנגב המרכזי ובמדידות מטראולוגיות. אף על פי כן מתנגב לבנו החשד שמא ביום מימים יבשו - סמדר והוא - ויחליטו שנסיונותיהם להעלות בקנה אחד את החיים הקיבוציים עם שאיפת הדרת - נכשלו (לפחות זמנית). משום כך יחליטו לעבור לירושלים. רם יכתוב לפרופ' ג' וירדיע לו שהוא מקבל את הגזמתו. הוא ילמד באונברסיטה - גיאולוגיה, בוטניקה וכו'. בור מן חופש הקיץ יצא לעבוד עם חברת "מקורות" ובמשך שאר ימי השנה יגורו שניהם בחדר שהוריה של סמדר (הוא) - פקיד גבוה, מותיקי הריסתדרות, היא - פעילה בא. א. ע.) יפרישו להם בידרתם. קירות החדר יתכסו בספרים, ועל אחד הקינות תהיה תלויה רפרודוקציה של ריברה ועל קיר שני - תמונתו של אבי.

אליהו, המגד המבורג, האבחי והגבון, יעזוב את הצבא, ויחזור למשקן הקיבוצי. (אגב - נתן שחם הצליח, תוך הבחנה דקה ביותר, למדנו שבניגוד לאבי ולרם, למשל, הרי אל-יהו הוא איש הקבוץ המאוחד, דוקא.) תחושתו ההיסטורית מלמדת אותו לדעת מתי יש צורך בחילופי משמרות. לפי דבריו הריהו חווה לעצמו שהיה מנהל חשבוניות. במשקו. בכל זאת נראה לנו שלא נחטא בשפתינו אם נאמר שהיום, ב-1953, אין אליהו עורסק בבדיקת חשבוניות ההובלה של "תנובה" אלא בפעולה המוכרות הרי קיבוץ. או אולי הסכים קיבוץ ברוב תבונה, לתת לו כמה שנות חופש כדי שישב אף הוא בירושלים וילמד, בפשטות ובצניעות, היסטוריה כלכלה ואנגלית. מה שחשוב מן החינתו זה רק שגם אליהו וגם רם הפקירו את צה.ל. ללנדאו (הוא בודאי סגן אלוף במט"ל) ולליאון טולידאנו (הוא כנראה סגן בשלישות הראשית ומחכה לפס השלישי).

לפני שאליהו עזב הרי הטיל על אבי, נר, קצין המבצעים, את השמירה על גחלת ההמשכיות. אנו סבורים שאבי נר ישאר בצבא, אחרי שהחטיבה תפורק רק ישלחו אותו לקורס מג"דים, ברקורס זה ודאי ישצליח ביותר בכל המקצועות (פרט למשמעת כמובן) והרי יום ודאי שהוא יהיה מפקד גדודי סדיר או אולי מדרין מעולה המלמד לדורות קצינים הבאים אחריו איך להפעיל עוצבות ביעילות. אבל לא גורלו של אבנר הוא המעניין אותנו אלא היעוד לשמו נשאר בצבא. אליהו אומר לו: "...צריכים להימצא בצבא אנשים כמוך, שלא ישכחו לעולם שהם שליחי תנועת הפועלים ומתוכה יצאו..." זוהי ההצדקה המוסרית לכך שאבנר אינו חוזר הביתה כדי לעבוד על טרקטור. האמנם סבור שחם שאבנר, "לא ישכח לעולם?"

בהסברתו למה היה מוכרח להרוג כך את אבי. לדבריו נהרג הלז בגלל הסתירה הפנימית שבין התיאוריות המפוקחות שהוא מטיף להן, על ההכרח להסתגל למסגרת הביורוקרטית, לבין נאמנותו הסנטימנטלית לידיו רם ולכבוד העצמי שלו. שלומי, קצין המודיעין ואיש המדע, אומר במפורש: "...הוא היה קרוב הידידות..." אלא שכל הבעיה, בצורה שהועמדה ע"י נתן שחם, איננה מובנת למדי. אבי איתר לבוא למחנה בגלל הנערה שרצה תה שיוכיח אהבתו אליה, ומשום כך סגרה את פעמון האזעקה של השעון המעורר לפני הכנסה עמו למיטה. האם בעובדה שהוא שכב עמה היה משום בגידה בעצמו? נתן שחם מסביר ש"לא היה שריו בהתלהבות..." על כך ביקש אישה שיוכל לגרום לה אושר והרי בכל הצליח, בתיה עצמה העידה על כך, משמע שכל האינצידנט עם האיחור היה בלתי משמעותי - והיכן כאן ההכרחיות? אין כוונת הדברים, לומר שאבי היה צריך להשאר בחיים, הסתירה בין השקפת עולמו הרצינית גלית לבין הרגשותו הסנטימנטלית היתה חייבת להרגו אלא שמות זה היה צריך לבוא בתנאים הגיוניים. נתן שחם רוצה, כמנהגו מאז, להיות "ארי-כייחם" בכך שהוא הורג את אבי כשהוא מגיע למטרה, ודוקא בכדור של חייל משלנו, ברם אין לכך הצדקה פנימית, מוטב היה אילו נהרג בסיוור, בצאתו אל מול האש, תוך נסיון להיצייל הייל פצוע קל.

מעבר לדמויות הנחמדות בספר עומדת בעיית היסוד שנזכרה לעיל - אי-

שחם אומר: "המרחב הריק הוא תמיד נחלתו של הנועז ופורץ..." כדי שרומן יהיה ראוי לשמו הרי מוטל על כותבו לשכנע אותנו לכך שההתרחשויותיו היו הכרחיות ונעור צות מלכתחילה באפיים של גבוריו. נתן שחם עושה מאמץ גדול בכיוון זה, והוא כמעט מצליח בכך. אם כי אין דמויותיו חיות ואין הוא מצליח לתת להן את ממד העומק הרי אנו, המכירים אותן מהחיים יודעים למה התכוון ברמזיו. אמנם מבחינת העיצור האמיתי נותי הוא נכשל, אבל מבחינת סוציולוגית אנו מבינים היטב למה הוא מתכוון בכל רמז - שכן אנשים אחרים אנו. כל מי שהספיק להכיר את רם (אם בכפרים ואם בספר) יודע שההומניזם יפה-הנפש שרם דוגל בו מוכרח להכיר שילו במבצעו הראשון. (אגב - הטרגדיה של ה"רמים" היא בכך שהמטטר החת דש לא נתן להם כל הודמנות שניה, והם נשאר בצידי דרכים של ההיסטוריה עם הרגשת הכשל החונקת או-יפת-עיניים, לא תצליח למחוק). אנו מסכימים עם הסופר גם בכך שהדמבצע בכללותו היה חייב להיכשל, שכן בסוף המלחמה הגיע איהאמון ההדדי בין ה"לנדאו" לבין ה"אליהו" או ה"רם" לממדים שהרסו כל אפשרות לשיתוף פעולה פורה בין השניים. ברגע שאליהו, המג"ד, יצא מחדרו כדי לשבת בש"קם שעה קלה, מיד עשה לנדאו מעשה שאין אחריו חרטה, מעשה שעלה ליחידת הסיוור בארבעה קרבנות ולגודו בכשלון הדמבצע כולו. נתן שחם מצליח פחות

הסיפור הצעירה הולכת וקמה מאפרה, במשך ארבע שנים ארוכות עסקו כל סופרינו הצעירים בהתרפקות על העבר ובגער גועים על ימים יש חפץ בהם. יש מהם שעודם מוסיפים כיום לחלוטם על "הימים הטובים", להללו צפוי עבר מזהיר. ואילו בשנה האחרונה אנו מתחילים לראות את פירותיהם הראשונים של החיים האחר-מלחמתיים. בשנת תשי"ג נתפרסמו ספריהם של שלמה ניצן, חנוך בר-טוב ונתן שחם. הוצאת הקיבוץ המאוחד פירסמה את ספרו המשובח של שלמה שוורץ, "אנשים חדשים בהרים הגבוהים", שהוא הראשון בספרים המתארים חיייהם של עולים חדשים. ודאי ששנת תשי"ד תניב יכול גדול יותר, אבל גם אם תקוה זו תתבדה הרי יש בכ"ז ענין רב בגישת אנשי הדור ש"מלפני המבול" ובנסיונות הסתגלותם לעולם החדש שהחל להייוצר בארץ אחרי המלחמה.

נתן שחם כתב סיפור גדול בשם "תמיד אנחנו", המנסה לתאר את בעיית הסתגלות אנשי דור ההתנדבות לחיי הצבא הסדיר. סיפורו זה מאריך ביותר, גם מבחינת הנושא, גם בצורה רת הכתיבה וגם בניתוח החברתי ובמסקנות הסופר לגבי הגבורים. זמן הסיפור - חדשה האחרונים של המלחמה, מקימו - גודו פלמ"ח החונה בנגב, גבוריו - הקצונה של גודו זה ובעייתו - המעבר מימי ההתנדבות למטטר של ממלכתיות וכפיה. נתן שחם בודק את נסיונות הסתגלותם של טיפוסים שונים לעובדה שהמדינה באה למלא את מקום התנור עה, הוא מנסה לבדוק ולראות איוהי הגישה היכולה להדריך את אנשי דור ההתנדבות בתנאים החדשים שהפכו את השקפתם לבלתי-מתאימה. יש בספר הבנה רבה למנטליות של דור זה, יש שרטוטים, טובים של דמריות סימפטיות, יש הבנה להלך-רוח, אבל אין פתרון שלשאלת המקום שנועד בעולם של היום ל"זבוב דאמטר קד" השואף להיות גם הזבוב של מאחר. כל הסיפור מתרכז מסביב לשתי דמויות ולסיוור אחד, סיפור המעשה פשוט ביסודו ולא הוא החשוב ביותר: המ"גד, אליהו, מטיל על רם גולן, הסייר האינטליגנט שהפך מורו לה לגח"ל, להוביל סיוור לעורף האויב. רם סומך על ידידו אבי שיעזור לו להשתלט על אנשי המחלקה, אבל אבי מאחר לבוא ליציאה - שלא באשמתו - ורם נאלץ לצאת לסיוור לבדו. אבי שהגיע באיחור למחנה רודף אחרי אנשי הסיוור ולא מוצאם והוא נהרג בטעות ע"י אנשינו ואילו רם, החסר בחסון עצמי, נכשל ברגע הקרב ובגלל הססנותו הוא גורם למורתם של ארבעה מחייליו. הסיוור בכל-ליתו לא מוצא את כל אפשרויותיו משום אי-סדרים ומשום תבוסות של אחד המפקדים בעורף - איש המפלגה השלטת - שאינו מאמין באנשי הסיוור מאחר שהם "בלגניסטים". לאחר שרם חוזר עם יחידתו המוכה נשאר הסיפור כביכול פתוח, שכן נתן

רוד אבירו / הפתם נשאר ער הקיר

מישהו נסה לגרד את הפתם מצל הקיר. אָבֵל הַפְתָּם הָיָה פְּתָה מְדִי (אוּ לְהַפֵּךְ - פְּתִיר מְדִי). אִם כֵּן וְאִם כֵּן - הַפְתָּם נִשְׁאָר צֵל הַקִּיר.

אָז שְׁלַחְתִּי אֶת הַצֶּבֶע שִׁמְשַׁח אֶת הַקִּיר בְּיָדִי. אָבֵל הַפְתָּם הָיָה פְּתִיר מְדִי. וְשִׁכַרְתִּי אֶת הַסֵּדֶי שִׁסִּיד אֶת הַקִּיר לְמִשְׁעִי. אָבֵל הַפְתָּם הָיָה פְּתָה מְדִי. אִם כֵּן וְאִם כֵּן - הַפְתָּם נִשְׁאָר צֵל הַקִּיר.

אָז לְקַחְתִּי סִפִּין-מִטְּבָח וְנִסִּיתִי לְקַרְצֵף אֶת הַפְתָּם מִצֵּל הַקִּיר. וְנִסִּפִּין הָיָה מְדָה צֵד-כָּאֵב. רַק אֶתְמַל הַשְּׁחִיוֹ אוֹתָהּ. וּבְכָל זֹאת.

וְאִנְרַפְתִּי גִרְזֵן וְהִלַּמְתִּי בְּקִיר. אֵף הַפְּסַקְתִּי בְּעוֹד מוֹעֵד. אִינְנִי יוֹדֵעַ מְדוּעַ צָלָה לְפַתֵּעַ צֵל דְּפַתִּי שֶׁהַקִּיר צָלוּל לְפֹלֵל אָבֵל הַפְתָּם בְּכָל זֹאת יִשְׂאָר. אִם כֵּן וְאִם כֵּן - הַפְתָּם נִשְׁאָר צֵל הַקִּיר.

וְכִשְׁהִצְמִידוֹ אוֹתִי אֶל הַקִּיר בְּקַשְׁתִּי לְצַמּוֹד בְּסִמּוֹךְ לוֹ. וְחִפְתִּי צָלְיוֹ בְּחִזָּה רְחֹב (מִי יוֹדֵעַ: אוֹלֵי). וְכִשְׁהִתִּיוֹ אֶת גְּבִי נִגַּר דָּם רַב. אָבֵל רַק מִצַּד הַגֵּב. יוֹרִים.

וְאִנִּי כֵּל-כֵּךְ הֵאֱמַנְתִּי שֶׁהֵדָם יִכְסֶה צֵל הַפְתָּם. מִטְּחֵ-יָרִיוֹת שִׁנִּי. וְאִנִּי כֵּל-כֵּךְ הֵאֱמַנְתִּי שֶׁהֵדָם יִכְסֶה צֵל הַפְתָּם. אִם כֵּן וְאִם כֵּן - הַפְתָּם נִשְׁאָר צֵל הַקִּיר.

מזוית ראייתי

ר. דורית

בעיני יהודי אמריקאי: **מיכאל בלנקפורד**; "עושה הלהטים"

The Juggler הנושא: יהודי מש-רידי מתנות הריכוז, שהיה פעם עושה הלהטים הידוע ביותר באירופה, אב לילדם ובעל לאשה, מאבד את הירק לו; גם את דמותו האנושית. עתה הוא נפתח ומעורער בנפשו, אבד לו אמונו באדם ובעולם: יהודי נצחי. בא יום השחרור, הגיעה שעת העליה לארץ: שמחה בין העולים, תקווה חדשה מפעמת בהם, אך הנס מולר אדיש. בכלום הוא רואה אך אויבים ומתנקשים: הכל שב ומוכיח לו את כור האימים — הוא רוצה להמלט ויהי מה. שוטר יהודי המבקש ממנו תעודת-יהודי מעורר בו אסוציאציות טירוף, והוא מכה אותו. השוטר נפצע, אולי מת — והנס מולר נודד בכבישי הארץ, מסתתר מעיני אלהים ואדם. הוא נפגש בנער עולה הנמצא בדרכו למשק קיבוץ צי ושוב מתעוררת בו גימה אנושית. במשק מופיע מולר כעולה מאמריקה וכולו מסתבך בשקר הזה; הוא נפגש שם ביעל הצברית אלמנה מימי מלחמת העולם השנייה — וכחטף באה אהבה. הנס מולר מתוודה ויעל נבוכה; האמר גם תתקשר עם רוצח? בינתיים מגיע למשק הבלש הדתי, בן יהודה. מתברר: קרבנו של הנס לא נהרג אך הפך לבעל מוב. במשק מתעורר ויכוח: הצריך הנס לבוא על עונשו, הצריך הקיבוץ לתת את ידו למבצע החוק או להגן על קרבן חף מפשע? הבלש, בן יהודה, משכנע את הנס שסיסגיר עצמו למשטרה והנס, שהחליט להתגונן בנשק, נכנע ומתעלף מהתרגשות; לפתע הכיר במשוגתו.

— השואה והפתרון בעיני יהודי אמריקאי. אכן אין פליאה כי הוליווד קיבלה ספר זה להסרטה. הסרט בהשגת תפוחו של קירק דוגלס מוצג בביש-ראל עתה. הצלחתו באמריקה היתה עצומה. התהיה לו גם כאן הצלחה?

„ההולכים למות“

השאלה אם היחיד הוא אדון לחייו רי יכול לעשות בהם ככל העולה על רובו. היא שאלה של גישה והשקפת עולמם, שאין לה פתרון מוחלט. היא הורפת בעיה חברתית-מוסרית ראשונה במעלה, ברגע שמספר הפורשים מן החיים מרצונם, גדל מאד. נזכור: רצון החיים הוא אינסטינקט ראשוני, רק אדם ששקע ביאוש תהומי יקפד את פתיל חייו בשעת בלבול חושים. החברה אחראית במישרין ובעקיפין להרגשת יאוש זו. אדם ערירי, חולה שאין לו דואג, איש שאין לו קיום מנימלי, שאין לו הרגשה שהחברה תעמוד לו בשעת דחק, חזקה עליו שישתבך ללא מוצא ויימלט מן החיים; מותו מהווה כתב-אשמה חמור נגד החברה שלא מלאה את חובתה כלפי היחיד.

מקרי ההתאבדות נתרבו מאד בזמן האחרון וריבויים משקף את מצבנו החברתי והמוסרי — מצב שצריך לשמש אזהרה מסויימת לכולנו.

בילה בערך לעמדה שהח' לנין הגיר דירה כמחלת הילדות של הקומורניזם". האם המפלגה שהוציאה לאור את ספרו הבינה שהמסקנה מדבריו ומניתוחיו של שחם היא שהחברה הקיימת רקובה כולה? כל איש פוליטי המקבל את ניתוחו של הספר עומד רק לפני שתי אפשרויות — או להסתגר כמגדלי השן של הצדק הקיבוצי — ולהפקיר את הארץ לשחיתות ולרקבון השוררים, או לצאת למלחמה טוטלית, שתחייב מהפכה בכל צורות החיים בארץ, מהפכה שאיננה אפשרית ללא מרד מזויין או מלחמת-עולם.

האם הבינה מפלגת המיעוט שנתן שחם מעיד על עצמו שהוא מזדהה עם הגיונו הפוליטי של משה סנה?

ספרו של שחם הוא ניתוח אכזרי ולא צודק של המפלגה ממנה יצא. הוא טוען שהיא חסרת אלטרנטיבה ריאליטית. הוא מסביר את הסיבה לכך שמלחמתה בשנים האחרונות היתה קרב-נסיגה בלתי פוסק, הוא טוען שמפלגת המיעוט איננה מסוגלת להסתגל לתנאים הסוציאליים והפוליטיים החדשים שנוצרו בארץ. הוא מתאר איך האנשים הטורפים הללו נוקשו בפח שהם עזרו לטמון. למפלגה זו היו — ויש — כוחות מצוינים, נתן שחם גזור עליהם עקרונות.

הסופר קורא לספרו „תמיד אנחנו“ שם המעורר אסוציאציות של פסיביות „לפקודה תמיד אנחנו“. פקודה של מי? פקודה למה? דומה שהוא סבור שהפלמ"ח נכשל בגלל אפיה של מנהיגותו, בגלל חוסר יזמתה הפוליטית והמנטליות שלה. יתכן והוא צודק. כל מי שערכי ההתנדבות נראו לו כחיוניים חייב לשאול את נתן שחם, את מפקדי הפלמ"ח ואת עצמו: „רבותי, תמיד אנחנו — מה?“

יות הסימפטיות שהציג אין אף אחת המשכנעת אותנו, שאיש המיעוט יכול להשאר בצה"ל. מבלי שיבגוד באידיאלים שלו. עלינו לזכור שנתן שחם כתב את ספרו ב-1952. ויש לדבר משמעות רבה.

אם הוא מתאר את לנדאו כמתועב הריהו צודק בכך, אם ניכרת מפיתחי פיו הערצתו לאלהיו — אדם שלם זה ראוי להערצה. טעותו איננה במה שהוא כותב אלא במה שהוא החסיר בספר. לשון אחרת — האם שחם סבור שכל הנוער שהצביע בעד מפלגת השלטון בתחילת 1949 היה מטיפוסו של לנדאו? כדי להוכיח את רוחב דעתו הריהו מתאר בסצינה קצרה את סרן גולדשטיין, טיפוס מאוס המזוהה עצמו עם מפלגת המיעוט כדי לשוות להרגשת הקיפוח האישי שלו גוון כולל (אפייני הדבר שטיפוס זה הוא היחיד מבין אנשי המיעוט הנקרא בחינתו ובדרגתו ולא בשמו הפרטי). בין כל הטיפוסים לא מופיע שום איש הגון ממפלגת השלטון, נגיה, איהו פלמ"חניק סימפטי הטועה מבחינה פוליטית והמנסה, אולי ללא הצלחה, למזג את הממלכתיות ההכרחית עם ההתנדבות — האם אפשר לומר על שחם שהוא אויב ה„סינטיזה“? שחם הוא „ריאליסט סוציאליסטי“ בכך שהוא נותן את זכות השגחה רק לדמויות החיוביות ואילו הדמויות השליליות הן כולן חוטאות במזיד. הוא מסביר במפורש ש„...הקצין החדש ירחש בו מעמדי, לאותה פסולת אדם שהוא יעמיד בפתח כדי להתמתח לפניו...“

נתן שחם אומר שלמפלגת השלטון ולמדינה אין כל ערכים המנחים אותן. הוא אומר שאין נושא חברתי ערכי ההתנדבות שהצילונו בעבר. מאחר שהיום הגנו חיים בתקופת קרח פוליטית, הרי הוא מגיע למסקנה שאין טעם במאבק על דמות המדינה בתוך הסגרת הקיימות. עמדתו של שחם מק-

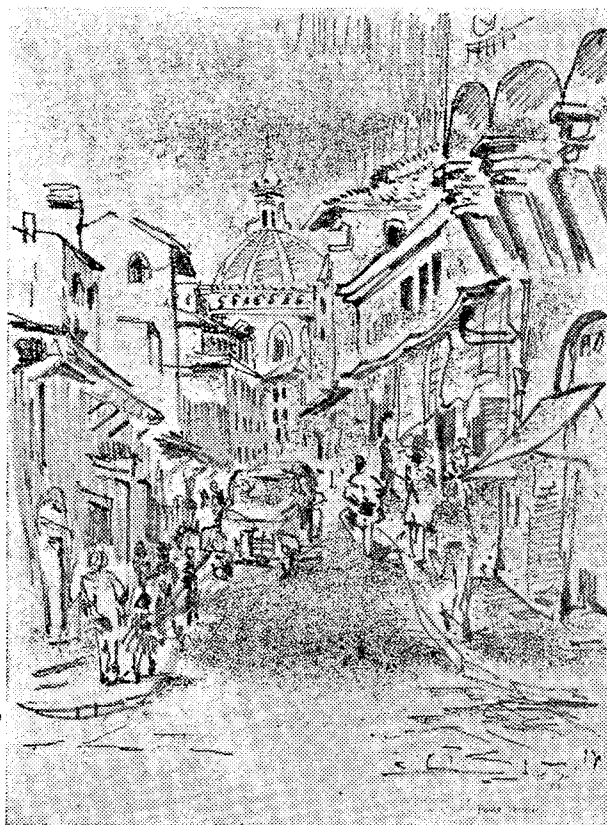
הזרוע (סקראפיטו) פ. בל'ציג
ביתן ההסתדרות ב„כבוש השמחה“

אין הסיפר מטפל בבעיה בצורה מפורשת, מאחר שכל השמות על נושא זה לובשות אופי של ניהושים לעתיד (יש לזכור שזמן הסיפור הוא סוף 1948). אבל מפתחי פיו של שחם ניכר שאין הוא מאמין ביותר באידיאליזם של אבנר. הבחור הזה להוט מדי אחרי הצבא, תוך כדי שיחה עם אליהו מתעוררת השאלה על השארותו בצבא. בכל פעם שאלהיו רוצה לעבור לנושא אחר מחזיר אבנר את השיחה לנושא האישי, שכזית הושר ונשנה עד אין סוף. למה זה? האין להבין מכאן שאבנר מחכה רק למי שיאמר לו „בשם התנועה, גזורני עליך להשאר בצבא!“ אם אמנם שחם מעריך את התפתחותו כשם שאנו מעריכים — הרי שהוא מכיר את בני משקו. אם הוא סבור שמטרתו של אבנר אידיאליסטית בלבד — נדמה שהוא חוטא באידיאליזציה יתרה שאינה מתאימה למי שחי במשק ורואה אותן בעיני תושב, ולא בעיני אורח לשבת. (מי שיטען שבמשפט זה יש מההיפוטזה — יצדק, שכן אין שחם מבהיר יותר את דמותו של אבנר, כשם שאינו מבהיר את שאר הדמויות, אבל אם טעינו — הרינו מחכים לשחם שיכתוב סיפור המתאר את מלחמתו של אבנר בצבא ונצחוננו — סיפור שיספור את הנחותיו של מאמר זה).

האחרון בין הגבורים שטרם ניסינו להתחקות על עקבותיו הוא שלומי איש-המדע. הלה נשאר בכל מקרה שלם עם עצמו — מאחר שכל התבוננותו בהתרחשות היא מדעית ואובייקטיבית, אחרי גמר המלחמה הוא יחזור לעבודתו המדעית, יסע לאנגליה להשתלמות ויחזור ארצה כדי להיות אסיסטנט באוניברסיטה, אחד הכוחות העולים בשדה המדעים המדוייקים — ירבו כמותו בישראל. כמובן שבצבא לא יחד כבודו.

נתן שחם מכיר את גבוריו — אבל גם אנדנו מכירים אותם. בין כל הדמו-

PONTE VECCHIO

(רומ)

היה זה